

Vrij spel voor het speelbos

Inhoud

Voorwoord	5
Samenspel	7
Inleiding	
Het spel	11
Wat is een speelbos?	
De spelregels	15
Het maken van een speelbos	
Het speelbord	19
De inrichting	
Het spel beheersen	27
Beheer en onderhoud	
Het spel met de knikkers (1)	31
De kosten	
Het spel met de knikkers (2)	35
De financiering	
Speelbossen	37
Overzicht speelbossen	
Spelbegeleiding	39
Samenwerkingspartners	

Voorwoord

Lekker spelen in de natuur. In bomen klimmen, hutten bouwen, kliederen met water. Er zijn steeds minder plekken waar dat kan. Her en der in Nederland zijn stukken natuur ingericht waar kinderen zich wél kunnen uitleven en waar ze spelenderwijs de geheimen van de natuur kunnen ontdekken. Dat zijn de speelbossen.

De natuurlijke inrichting en de omgeving van een speelbos dagen kinderen uit te spelen met de natuur en die verder te onderzoeken. Een speelbos is een spannend speelterrein voor kinderen, waar bijna alles mag. Inmiddels zijn er ongeveer veertig speelbossen in Nederland.

Het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) vindt het belangrijk dat kinderen in en met de natuur kunnen spelen en wil daarom meer ruimte voor speelplekken in de natuur. Staatsbosbeheer is destijds initiatiefnemer geweest voor speelbossen en is blij met de brede belangstelling. Want spelen in de natuur is niet alleen leuk, het is ook gezond. Bovendien leren kinderen al vroeg de natuur kennen en waarderen. Dat maakt de kans groter dat zij op latere leeftijd de natuur een warm hart toedragen.

De directie Kennis van het Ministerie van LNV heeft Staatsbosbeheer, de grootste aanbieder van speelbossen en de Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum gevraagd de ervaringen met speelbossen te verzamelen zodat de kennis en ervaring gedeeld kan worden. Dan kunnen gemeenten zelf aan de slag met het realiseren van speelbossen.

Wij hopen dat deze brochure u inspireert om de omgeving in uw gemeente eens met andere ogen te bekijken. Wellicht ziet u hierdoor nieuwe kansen voor spelen in de natuur.

Kees Vriesman
Directeur Staatsbosbeheer

Juliska Klüppel
Directeur Stichting Recreatie,
Kennis- en Innovatiecentrum

Samenspel

Kinderen die verstoppertje spelen tussen de huizen of knikkeren op het pleintje. Je ziet het nauwelijks meer. Kinderen spelen steeds minder buiten. Dat komt niet alleen doordat kinderen in huis volop ruimte en mogelijkheden hebben om te spelen. Ook de inrichting van wijken en steden nodigt kinderen niet uit om buiten te spelen. De maatschappelijke, ruimtelijke en sociale factoren op een rij.

Overgewicht onder kinderen neemt toe

Steeds meer kinderen zijn te dik. Gemiddeld heeft 14% van de schoolgaande jongens en 18% van de schoolgaande meisjes last van overgewicht. Een van de factoren die van invloed zijn op overgewicht, is het krijgen van voldoende beweging. Opvallend zijn daarbij de uitkomsten van een onderzoek van Alterra. Daaruit bleek dat in wijken met groen minder dikke kinderen wonen dan in vergelijkbare wijken zonder groen.

- *Meer onderzoek is nodig, maar groen in de wijk*
- *lijkt een positief effect te hebben op het over-*
- *gewicht van kinderen. Het is waarschijnlijk dat*

- *kinderen die (voldoende) bewegen een kleinere*
- *kans hebben op overgewicht dan kinderen die dit*
- *niet doen. Het groen moet wel aan bepaalde eisen*
- *voldoen. Het moet geschikt zijn om in te spelen en*
- *het moet veilig en goed bereikbaar zijn.*
- *(Alterra 2006).*

Kinderen hebben steeds minder met natuur

Meer dan de helft van de jongeren gaat nooit naar een natuurgebied, park of dierentuin. Ook het agrarisch gebied is onbekend. Veel kinderen, vooral kinderen uit de stad, denken dat melk van de fabriek komt in plaats van de koe. Ook hebben veel kinderen een onevenwichtige voorstelling van de natuur. Terwijl

kinderen binnenshuis op tv de natuur leren kennen als spectaculair en spannend, komen ze buitenshuis schrale grasveldjes en plantsoenen tegen.

Woonwijk niet ingericht voor spelen

Groen maakt steeds meer plaats voor beton en asfalt. Auto's hebben parkeerruimte nodig en speelplekken leggen het in de ontwikkeling van nieuwe plannen al snel af tegen winkelcentra. Het onderhoud van betegelde of geasfalteerde pleinen is minder kostbaar dan het onderhoud van groen. Voor kinderen blijft steeds minder speelruimte over. Bovendien dragen meer auto's op straat niet bij aan een veilige speelomgeving.

- *Het aantal auto's neemt fors toe. In 2020 rijden er naar verwachting 9 miljoen auto's in Nederland.*
- *De parkeerruimte die daarvoor nodig is, is gelijk aan de oppervlakte van 18.000 voetbalvelden.*

Speelbos biedt kansen

Kinderen spelen minder buiten, groene speelplekken worden schaarser, het overgewicht onder kinderen neemt toe en de vanzelfsprekende vertrouwdheid met de natuur verdwijnt. Ontwikkelingen in de samenleving die aandacht vragen. Het speelbos biedt nieuwe kansen voor kinderen, de natuur en de leefbaarheid in stedelijke gebieden.

Het speelbos biedt een oplossing voor het gebrek aan speelruimte voor kinderen, vooral in de stedelijke omgeving. Het speelbos bevordert de algemene ontwikkeling van kinderen en hun gezondheid in het bijzonder. In het speelbos raken kinderen betrokken bij de natuur waardoor meer draagvlak voor natuur in de toekomst gecreëerd wordt.

Vroeger ging je als stadskind na school in een bosje spelen, nu moet je eerst door tien nieuwbouwwijken heen.

Thomas Stobbe, Stichting wAarde.

Het spel

Een speelbos is niet zomaar een bos, het is een waar avonturenbos. Elk kind beleeft zijn eigen avontuur. Kinderen klimmen in bomen, klauteren op speelburchten of bouwen schuilhutten. Ze steken met touwbruggen het water over en bereiken het eiland waar ze, op zitstenen gezeten, de vijand zien aankomen. Het speelbos zelf is het spel.

- In dit boekje wordt telkens de naam speelbos gebruikt. De naam is eigenlijk een verzamelnaam voor alle soorten natuur die zijn ingericht om te spelen. Andere namen zijn: speelnatuur, natuur-speelbos, natuurspeelplaats, natuurspeelzone, natuurspeeltuin, natuurbelevingslandschap, natuurbelevingspad of beleefpad.

Meer dan een gewone speeltuin

In een speelbos spelen kinderen in en met de natuur. De natuur is er extra aantrekkelijk gemaakt om te spelen en sluit aan op het landschap in de omgeving. In een bosrijk gebied zal het bos een inspiratiebron zijn, in

een waterrijk gebied spreekt water meer tot de verbeelding. De speelvoorzieningen passen bij het karakter van het speelbos en dagen kinderen uit de natuur verder te onderzoeken. Zo brengt een waterpomp in een waterrijk gebied het thema water onder de aandacht.

Aantrekkelijk verblijf

Speelbossen worden goed bezocht. Niet alleen door kinderen uit de buurt maar ook door groepen uit de wijde omgeving en vakantie-gangers die in de buurt verblijven. Scoutinggroepen, families en scholen vinden in het speelbos een ideale plek voor hun

activiteiten, familiefeestje of schooluitje.

Het ideale speelbos

Eigenlijk kan alleen een kind zeggen wat het ideale speelbos is. En dan zal het ene kind er andere ideeën over hebben dan het andere. Toch heeft het ideale speelbos een paar belangrijke eigenschappen.

- Het speelbos is zo groot dat natuur en spel goed samengaan, het liefst tussen 4 en 12 ha.
- De inrichting sluit aan bij de natuurlijke omgeving van het terrein.

- Het speelbos ligt op een plek waar veel kinderen gemakkelijk kunnen komen. Bijvoorbeeld aan de rand van een woonwijk of bij een bezoekerscentrum.
- Bij de inrichting van het speelbos is goed geluisterd naar de wensen van de kinderen.
- De inrichting en de natuurlijke omgeving dagen kinderen uit de natuur te onderzoeken.
- In een speelbos mag bijna alles.

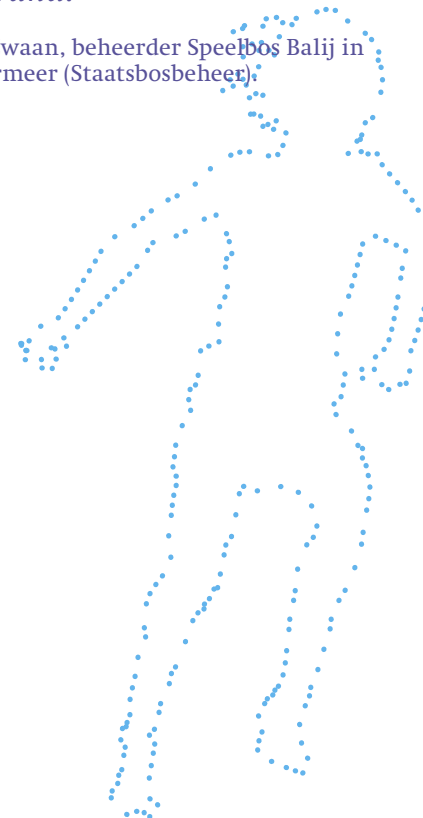
Elk speelbos is weer anders. Hoe het eruit ziet, hangt bijvoorbeeld af van het omliggende landschap en van de wensen van de kinderen die er komen spelen. Voor elk speelbos is dan ook een eigen aanpak nodig.

- **Houten pad van Theodoor**
- *Het houten pad van Theodoor (Staatsbosbeheer) in Orvelte is niet alleen een verhaal over een avontuurlijk varkentje. Het is ook een verhaal dat kinderen zelf kunnen spelen. In het begin is het pad makkelijk begaanbaar, maar verderop is het oppassen geblazen. De ene keer lopen kinderen hoog tussen de bomen, het volgende moment laag langs het water. Kinderen kunnen Theodoor laten knorren, vogels laten fluiten en schapen laten blaten.*

'Hier worden op zondagen heel wat blikjes cola en bakjes patat verbrand.'

Rein Zwaan, beheerder Speelbos Balij in Zoetermeer (Staatsbosbeheer)

Bestaan er al speelbossen?

In Nederland zijn ruim veertig speelbossen gerealiseerd. De meeste daarvan heeft Staatsbosbeheer aangelegd, soms samen met gemeenten. Ook andere natuurorganisaties, gemeenten en recreatieschappen leggen speelbossen aan. In bijna elke provincie zijn wel een of meerdere speelbossen te vinden. Kijk voor een overzicht van speelbossen achter in deze brochure (pag. 37).

- **Speelbos Zandspoor**
- *Speelbos Zandspoor van Staatsbosbeheer in de Schoorlse Duinen is omringd door een legertje 'wortelwakers' en 'knotse knoesten'.*
- *Deze grappige boompoppen bewaken onder meer de waterspeelplaats. Het klimtouw nodigt kinderen uit de hoogste duin te beklimmen.*
- *Ze kunnen er rennen, ravotten en zand verplaatsen met een treintje. In een springbak met pootafdrukken kunnen kinderen zien hoever een vos kan springen en testen of zij verder komen. Tussen de bomen en achter de schermen van takken is het leuk verstoppertje spelen!*

De spelregels

Een nieuw inrichtingsplan, gebrek aan speelruimte of inwoners die met een idee komen. Het zijn momenten waarop u de aanleg van een speelbos kunt overwegen. Wat komt erbij kijken en hoe pakt u zo iets aan? In dit hoofdstuk zijn de stappen op een rij gezet. In de volgende hoofdstukken leest u meer over de inrichting, het beheer en onderhoud, en de financiële kanten van het speelbos.

Stap 1 • Peil de behoefte

Een speelbos is leuk, maar moet wel voorzien in een behoefte. Bedenk voor welke doelgroepen het speelbos geschikt moet zijn. Ga na of er meer natuur- en speelplekken in de omgeving zijn en aan welke behoefte zij voldoen. Vooral de wensen van de kinderen uit de buurt zijn heel belangrijk, maar vergeet ook mogelijke dagjesmensen en toeristen niet.

- Om de behoefte onder inwoners te peilen kunt u
- praten met buurtbewoners, wijkverenigingen,
- scholen, bezoekerscentra voor milieueducatie en

- recreatieve ondernemers. U kunt ook een enquête
- houden. Zo vergroot u tegelijk de betrokkenheid
- en het draagvlak.

Stap 2 • Zoek een terrein

Het terrein moet voldoende groot en geschikt zijn voor een speelbos. Ga na wie de eigenaar is en of hij wil meewerken. Ook de omwonenden zijn belangrijk, u kunt hen betrekken in uw plannen. Houd er rekening mee dat kinderen het speelbos gemakkelijk en veilig moeten kunnen bereiken. Zoek ook uit of het gebied hoge ecologische waarden heeft of door

fiets- en of ruiterspaden doorsneden wordt. Zoja, kijk dan of met een slimme inrichting een combinatie van deze functies mogelijk is. Kan dit niet, dan zal gezocht moeten worden naar een ander terrein.

Stap 3 • Zoek samenwerking

Het samen opzetten van een speelbos is leuk. Inwoners leren elkaar, de gemeente, organisaties en bedrijven kennen. Samen optrekken vergroot de kans dat het project slaagt en dat het speelbos in de toekomst goed en veilig kan blijven bestaan.

- Voor de realisatie van een speelbos is gedrevenheid en enthousiasme nodig. Wees dus alert op individuele inwoners of organisaties die goede plannen hebben en mee willen denken.
- Vaak zit achter zulke initiatieven veel energie.

Stap 4 • Maak een ontwerp

Kinderen kunnen uitstekende adviezen geven over de inrichting van het speelbos. Betrek ze dus bij de ontwerpfase. Dat kan via de school, de scouting of de jeugdclub van de natuurvereniging.

Kijk verder goed naar de natuurlijke omgeving van het terrein. Bijna altijd biedt het goede aanknopingspunten. Kies een origineel en passend thema en werk dat verder uit. Wanneer het ontwerp klaar is, is het belangrijk om een risicoanalyse uit te voeren. Voldoet het ontwerp aan de gestelde veiligheidsvoorschriften?

- Kinderen hebben fantasie en weten als geen ander wat leuk is. Laat ze meehelpen met het ontwerpen van de speelplaats. Schrijf een prijsvraag uit, laat ze een maquette van hun droomspeelbos maken of betrek ze er op een andere creatieve manier bij.

Stap 5 • Regel het beheer en onderhoud

Als het speelbos is ingericht, is het belangrijk dat het goed beheerd en onderhouden wordt. Maak daar van te voren afspraken over. Eventueel kunnen inwoners bij het beheer en onderhoud worden betrokken en kunnen zij inspraak krijgen. Dit vergroot het draagvlak.

Stap 6 • Zet de kosten op een rij

Een speelbos kost natuurlijk geld. De inrichting van het terrein, de aanschaf van toestellen, de aanschaf van extra voorzieningen en eventueel de pacht van het terrein. Let er bij de keuze van de inrichting ook op of het gekozen ontwerp veel of weinig onderhoud nodig heeft. Zet de totale kosten van het beheer en onderhoud op een rij en neem deze mee in de begroting van de aanleg.

Stap 7 • Zoek financiering

Wie gaan de kosten van het speelbos financieren? Vaak zijn het de samenwerkingspartners die elk een bijdrage leveren, een natuurorganisatie, recreatieschap of gemeente. Soms zijn sponsors te vinden die met een bijdrage in geld of natura willen helpen.

Stap 8 • Zet de laatste stap

Zijn alle stappen van één tot en met zeven succesvol verlopen, dan staat niets de aanleg van het speelbos meer in de weg. Het resultaat is een avontuurlijk speelbos voor alle kinderen.

‘De zon schijnt echt hard, het water stroomt supersnel.’

Uitspraak van een kind dat een op zonne-energie werkende waterpomp onderzoekt. Steinse Groen (Gemeente Gouda).

Het speelbord

Een goed ingericht speelbos is aantrekkelijk voor elk kind. Kleine en grote kinderen hebben voldoende uitdaging en spelen er op hun eigen manier hun spel. Ouders kunnen rustig een middag op een centrale plek zitten en de kleinste kinderen in de gaten houden, terwijl de grotere kinderen verderop spelen.

In een speelbos is de natuur zelf het spel. Bomen, struiken, paadjes en watertjes maken het speelbos avontuurlijk. Het speelbos moet dus volgens plan ingedeeld worden. Speelvoorzieningen zoals klimbomen, touwslingers en boomhutten maken het avontuur compleet.

Voor elk speelbos is een ander plan nodig. Hoe past het speelbos in het landschap, hoe lopen de paden, waar worden de speelvoorzieningen neergezet, waar kunnen ouders zitten en zijn de grenzen van het speelbos duidelijk? In een totaalplan worden alle belangrijke punten genoemd en uitgewerkt:

- doelgroepen
- omgeving
- ligging en vorm
- grootte
- bereikbaarheid
- speelvoorzieningen
- faciliteiten
- veiligheid
- toezicht
- vrije toegang

'Niemand mag weten waar onze geheime hut staat.'

Uitspraak van een groepje kinderen die in het Steinse Groen spelen (gemeente Gouda)

Doelgroepen

Elke leeftijdsgroep heeft zijn eigen mogelijkheden en beperkingen. Een kind van twaalf jaar klimt liever met een touw bovenop de boshut, terwijl een driejarige genoeg neemt met een kijkje in de hut. Voor beide kinderen moet het speelbos voldoende uitdaging bieden. Een indeling in leeftijdsgroepen is een handig hulpmiddel: kinderen tot vier jaar, kinderen van vier tot acht jaar en kinderen van acht tot twaalf jaar.

Ook kinderen van dezelfde leeftijd kunnen verschillen. In temperament of in hun

voorkeur voor spelen. De een houdt van vadertje en moedertje spelen, de ander bouwt liever een hut. In het ideale speelbos kan ieder kind spelen wat hij wil en hoe hij dat wil.

Door te variëren in de moeilijkheidsgraad van de speelelementen en kinderen de kans te bieden er hun eigen betekenis aan te geven, ontstaan speelruimtes waarin kinderen van verschillende leeftijden kunnen spelen en waarin elk kind kan spelen hoe hij dat wil.

Stel uzelf de vraag of u het speelbos ook interessant wilt maken voor specifieke doelgroepen, zoals kinderen met een handicap, hele jonge of oudere kinderen. Denk erover na wat zij leuk vinden en vraag naar hun mening.

Het ontwerpen van een speelbos vraagt om creativiteit. Want hoe passen alle wensen in een ontwerp? Met inventief en creatief nadenken maakt u verschillende schetsen. Laat ze zien aan kinderen en vraag hun mening.

Elk kind speelt het spel dat past bij zijn of haar karakter. Een indeling in 'speeltypen' kan handig zijn bij het bedenken van speelplekken. Een voorbeeld van zo'n indeling is rauwers -

- *douwers - bouwers - schouwers. Rauwers willen*
- *actie, hebben behoefte aan ruimte en beweging*
- *en reageren direct. Douwers zijn uitvinders.*
- *Ze bedenken zelf hun spelvormen en krijgen*
- *daarvoor ook graag de ruimte. Bouwers zijn*
- *ondernemers. Ze houden van organiseren en*
- *nemen graag het voortouw. Schouwers*
- *gebruiken al hun zintuigen en hebben aandacht*
- *voor details. Ze hebben graag een eigen plekje*
- *van waaruit ze overzicht hebben.*
- *(Speelboek, Marianne de Valck).*

Omgeving

Hoewel veel speelbossen in het bos zijn aangelegd, is een speelbos niet gebonden aan een bos. Elke omgeving heeft een verhaal dat aanknopingspunten biedt voor een natuurlijke inrichting van het speelbos. Speelbos Zandspoor in de duinen in Noord-Holland is geïnspireerd op het zand en de duinen. In de

uiterwaarden bij Arnhem ligt natuurspeeluiteraard Bakenhof van Staatsbosbeheer. Dit speelbos haakt uiteraard aan op het thema water.

Ook de cultuurhistorie kan een bron van inspiratie zijn. In Speelbos Boeverijen in Noord-Brabant (Staatsbosbeheer) spelen, met vlakbij kasteel Bouvigne, ridders en kastelen de hoofdrol. Bij het Beleefpad Abel Tasman, ook van Staatsbosbeheer, gaat de bezoeker op pad met de wereldberoemde ontdekkingsreiziger Abel Tasman.

Spelen en natuur lijken wellicht op gespannen voet te staan, althans als het kwetsbare natuur betreft. Toch leert de ervaring dat door een slimme inrichting belangrijke ecologische waarden behouden kunnen blijven en zelfs een leerfunctie kunnen hebben.

Ligging en vorm

De meeste speelbossen bestaan uit een aangesloten stuk natuur. Paden en wegen lopen er niet doorheen maar vormen juist de grens. Aan kinderen is namelijk makkelijk uit te leggen 'tot aan het pad en niet verder'. Andere speelbossen, zoals de speelpaden en de beleefpaden, zijn routes door een natuur-

gebied. Bezoekers lopen van de ene naar de andere speelvoorziening. Soms in een rondje, soms liggen start- en eindpunt verder van elkaar af en is er een aparte route terug.

- *Het Blôde Fuottenpaad van Staatsbosbeheer bij Opende in Groningen nodigt bezoekers uit op blote voeten het landschap te beleven. Het pad loopt door een coulisselandschap en verbindt natuurlijke en avontuurlijke speelvoorzieningen zoals stapstenen, bruggetjes of een uitkijktoren. Kinderen en volwassenen kunnen er spelen en de natuur beleven.*

Grootte

Het ideale speelbos is groot genoeg om een echt avonturenbos te creëren. In de praktijk is het niet altijd mogelijk een groot stuk natuur te krijgen. Ook als het geschikte terrein kleiner is, kan een spannend speelbos worden gemaakt. De speelbossen die al zijn aangelegd, variëren in omvang van een half tot vijftien hectare.

Bereikbaarheid

Een speelbos ligt op een gemakkelijk bereikbare plek. Kinderen moeten er zelfstandig en veilig kunnen komen. Ook voor toeristen en bezoekers uit de wijde omgeving moet het speelbos goed bereikbaar zijn. Dan is het handig dat het speelbos vlakbij een kinderboerderij, bezoekerscentrum, camping of restaurant ligt.

- *Speelbos De Balij bij Zoetermeer ligt vlak achter Stadsboerderij De Balijhoeve en wordt begrensd door fietspaden. Op het zandstrand bij het watertje spelen kleine kinderen onder het toezicht oog van hun ouders. Verderop in het bos staan kleine boomstammetjes in een kring rond een grote voorleestron. Leuk om je verjaardagspartijtje te beginnen en spannend als er met Halloween verhalen worden verteld. Via smalle paadjes in het bos bereiken de kinderen hun zelfgemaakte boshutten.*

Speelvoorzieningen

Er is geen standaard voor de inrichting van een speelbos, speelbossen verschillen onderling sterk. In sommige speelbossen is de natuur het enige spelelement. Kinderen spelen er buiten de paden, sjouwen door de struiken en klimmen in bomen. Om het bos

Speelvoorzieningen

- Natuurlijke speeltoestellen
- Klimbomen
- Zit- en klimstenen
- Vijver / poel
- Struingang
- Doolhof
- Boomstronk
- Zandbak
- Speelsloot met overhangende bomen
- Takken voor wigwams en hutten

Speeltoestellen

- Waterpomp
- Kabelbaan
- Evenwichtsbalk
- Touwbrug / touwslinger
- Loopplanken
- Molsgangen / tunnels
- Boomhut / uitkijktoren
- Zonnewijzer
- Rolklossen
- Houten dieren
- Hangmat
- Trekpont / wankelvlot
- Tuimelrek
- Waterbank

aantrekkelijker te maken, zijn lichte ingrepen mogelijk. Dicht bos wordt uitgedund, een boom wordt omgetrokken of een poel wordt uitgegraven.

- *Natuurspeeluitwaard Bakenhof biedt met zijn uitgestrekte ligging langs de Nederrijn bij Arnhem een uitstekende plek om kennis te maken met het water. Kinderen kunnen er spelen met zand, water, stenen, klei en takken. De schommeling in het waterpeil van de rivier zorgt voor variatie in de begroeiing.*

Andere speelbossen bevinden zich aan het andere uiterste, namelijk de speelbossen die volledig zijn ingericht met speeltoestellen. Het speelbos heeft het karakter en de sfeer van een avonturenspeelplaats. Kinderen spelen er nauwelijks met de natuur, de natuur vormt alleen het decor.

De meeste speelbossen bieden een mix van natuur en speeltoestellen. De natuurlijke omgeving is uitnodigend ingericht, de speelvoorzieningen zijn gemaakt van natuurlijke materialen en vormen één geheel met de natuurlijke omgeving.

Faciliteiten

Voor het gemak van ouders en andere bezoekers zijn in veel speelbossen extra voorzieningen gecreëerd. Met picknicktafels, zitbanken en

prullenbakken is het extra aantrekkelijk een middag in het speelbos door te brengen of er een verjaardagsfeestje te houden. Op een open veld kunnen hele jonge kinderen rustig en in het zicht van hun ouders spelen. Voor bezoekers die met de auto of de fiets komen, zijn een parkeerplaats en een fietsenrek nodig. Zelfs een 'hondenstalling' kan nuttig zijn.

Veiligheid

In een speelbos moeten kinderen veilig kunnen spelen. Fietsers en brommers mogen niet onverwacht opduiken als een kind door het bos rent. U kunt bij de inrichting van het terrein al nadenken hoe u de sociale veiligheid zo groot mogelijk kunt maken.

Speelvoorzieningen moeten veilig zijn.

De normen voor de technische veiligheid zijn vastgelegd in het Warenwetbesluit attractie- en speeltoestellen. Daarin staat precies vermeld aan welke eisen de speeltoestellen moeten voldoen. Speelvoorzieningen die speciaal voor een speelbos worden gemaakt, moeten eerst gekeurd worden. Een alternatief zijn de goedgekeurde speelvoorzieningen van leveranciers van speeltoestellen.

Toezicht

Ouders houden hun kinderen graag een beetje in de gaten, vooral als ze nog heel klein zijn. Bij de inrichting van het speelbos kan hiermee rekening worden gehouden door plekken te creëren waar zij kunnen zitten en waar zij goed zicht hebben op hun kinderen. Omdat een speelbos heel groot kan zijn en het een avontuurlijk karakter heeft, blijven er plekken die buiten het gezichtsveld van de

ouders vallen. In sommige speelbossen is toezicht geregeld. Vrijwilligers of de beheerder houden dan een oogje in het zeil. In de speelbossen van Staatsbosbeheer is geen toezicht, wel wordt de kwaliteit van de speelvoorzieningen goed in de gaten gehouden.

Toegang

De meeste speelbossen zijn vrij toegankelijk. In sommige speelbossen wordt bij entree een kleine bijdrage gevraagd.

Kinderen vinden het leuk een spoor te volgen. Een muurtje van een tuin of een paadje in het gras, ingesleten door het vele lopen.

Sybolt Meindertsma (architect speelomgevingen)

Gebruikersbepalingen

In een speelbos mag (bijna) alles. Kinderen mogen alles in de natuur ontdekken en spelen zoals ze zelf willen. Het meenemen van niet-natuurlijke materialen, het stoken van vuurtjes en het slaan van spijkers in bomen is niet toegestaan.

Verder zijn honden in de meeste speelbossen niet toegestaan. In enkele speelbossen mogen ze wel komen, mits ze aangelijnd zijn.

Het spel beheersen

Het beheer en onderhoud van een speelbos is voor een deel anders dan het beheer van gewone natuur of een reguliere speeltuin.

De natuur moet extra onderhouden worden en er is extra zorg voor het gevoel van veiligheid bij de kinderen. Maar net als in reguliere speeltuinen moeten de speelvoorzieningen aan veiligheidseisen voldoen en is er het risico van vandalisme.

Bij het beheer en onderhoud kunnen inwoners en kinderen betrokken worden. Dat kan bijvoorbeeld via de school uit de buurt of de scoutingclub. Natuurspeeluiteraard Bakenhof in Arnhem heeft een eigen vriendenclub opgezet die veel doet.

Veiligheid

Waar kinderen spelen, is veiligheid altijd een onderwerp. Kinderen kunnen uit een boom vallen of zich op een andere manier bezeeren. Absolute veiligheid is een illusie. Kinderen moeten leren omgaan met risico's. Een goed evenwicht tussen veiligheid en de vrijheid om

te ontdekken, blijft een voortdurende afweging. Denk daarom goed na over welke veiligheidsmaatregelen nodig zijn. Een goed onderhouden natuur, veilige en goedgekeurde speelvoorzieningen en veel, weinig of geen toezicht.

Tips voor het vergroten van sociale veiligheid

- Vraag scholen en natuurcentra hun educatieve activiteiten in het speelbos te organiseren.
- Spreek met de wijkagent af dat hij regelmatig langskomt.
- Maak een langer verblijf aantrekkelijk, bijvoorbeeld door plaatsing van picknickbanken.

Onderhoud van de natuur

Spelen in de echte natuur is leuk. Maar de natuur helemaal zijn gang laten gaan, is niet verstandig. Het is niet prettig als kinderen in de brandnetels moeten spelen en om ongelukken te voorkomen moet ziek en dood materiaal worden weggehaald.

Onderhoud van de speelvoorzieningen

Speelvoorzieningen zijn kant-en-klaar te koop maar kunnen ook zelf ontworpen zijn, zoals een grote boomstam als voorleestron. Het is handig om vooraf met een keuringsinstantie te overleggen of het ontworpen toestel aan de veiligheidseisen voldoet. Uit ervaring blijkt dat er binnen de grenzen van de veiligheidseisen veel ruimte is voor eigen ideeën. Een speeltoestel dat eenmaal is goedgekeurd, kan ook in andere speelbossen of -tuinen gebruikt worden. Boshutten en andere speelvoorzieningen die kinderen maken, hoeven niet goedgekeurd te worden. Wel geldt er een zorgplicht voor de beheerder. Als er gevaarlijke situaties ontstaan dan moet worden ingegrepen.

Alle speelvoorzieningen moeten dus veilig zijn en voldoen aan de eisen van het Warenwetbesluit attractie- en speeltoestellen. Alle

speelvoorzieningen moeten met regelmaat worden geïnspecteerd en er moet een logboek worden bijgehouden met gegevens over onderhoud, inspecties en ongevallen. De controle van de speelvoorzieningen kan gebeuren door onafhankelijke inspecteurs. Misschien is het mogelijk om over de controle afspraken te maken met de gemeente. In Speelbos Balij worden de speelvoorzieningen bijvoorbeeld tegelijkertijd geïnspecteerd met de reguliere speeltuinen van de gemeente.

Toezicht

In de meeste speelbossen, zoals die van Staatsbosbeheer, is geen toezicht geregeld. De beheerder komt alleen af en toe langs. In andere speelbossen wordt soms toezicht gehouden, bijvoorbeeld door vrijwilligers. Een andere manier om het gevoel van veiligheid te vergroten, is het speelbos open te stellen voor verschillende groepen. Zo brengen wandelaars meer leven in het bos.

Ook de ligging van het terrein kan bijdragen aan het gevoel van veiligheid. Richt een speelbos in vlakbij een plek waar veel mensen komen, bijvoorbeeld bij een kinderboerderij of een bezoekerscentrum. Er zijn dan altijd mensen in de buurt. In Gouda ligt speelbos

'Ieder kind heeft het recht één keer in zijn leven uit een boom te vallen'.

J. van Alkemade, *Nederlands Bosbouw Tijdschrift*, 2000

het Steinse Groen tegen een woonwijk aan. Het bos is aan een kant open ingericht zodat inwoners vanuit de wijk vrij zicht hebben op de spelende kinderen. Ook een wandel- of fietspad aan de rand van een speelbos kan het gevoel van veiligheid vergroten.

Aansprakelijkheid

Ongelukken zijn ontzettend vervelend en kunnen nare gevolgen hebben. Toch kan het gebeuren dat iemand valt bij het spelen en verkeerd terecht komt. Vaak wordt dan de vraag gesteld wie aansprakelijk is voor de schade. Volgens de wet zijn speelvoorzieningen opstallen. Voor de bezitter van een opstal geldt een risico-aansprakelijkheid.

Als een speelvoorziening niet voldoet aan de eisen die hieraan (mogen) worden gesteld en gevaarlijk is, is de bezitter in principe aansprakelijk als daardoor schade ontstaat. Dit is ongeacht of er ook sprake is van schuld. Geen

aansprakelijkheid ontstaat wanneer de bezitter kan aantonen dat hij de schade niet kon voorkomen. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer het speeltoestel door vandalisme is beschadigd en kort daarna een spelend kind letsel oploopt.

Als het gaat om veiligheid en aansprakelijkheid zijn de normen van het Warenwetbesluit attractie- en speeltoestellen belangrijk. Zolang deze normen in acht worden genomen, zal de beheerder zich niet gauw een buil vallen.

Overlast

Speelbossen kunnen overlast veroorzaken. Overlast van hangjongeren, vandalisme of verstoring van de stilte, kunnen vooral in de speelbossen in de stedelijke gebieden voorkomen. Speelbossen kunnen ook juist bijdragen tot het verminderen van de overlast in wijken, doordat kinderen een plek hebben waar ze kunnen spelen.

Het spel met de knikkers (1)

De totale kosten van de aanleg van een speelbos hangen sterk af van de inrichting en grootte van het terrein en de keuze van de speeltoestellen. De kosten zijn te verdelen in aanleg-, inrichtings- en beheerkosten en vallen uiteen in tijd en geld.

Aanleg- en inrichtingskosten

Voordat een speelbos kan worden ingericht met speeltoestellen, moet het terrein geschikt worden gemaakt. Struiken en bomen worden gesnoeid, kruipgangen worden onder de grond gestopt en er wordt een waterpoel aangelegd. Door rekening te houden met de natuurlijke omstandigheden zoals hoogteverschillen en de waterhuishouding kunnen de kosten laag gehouden worden. Waterpartijen kunnen zo het beste op de laagste plaatsen in het terrein worden geplaatst. Dat scheelt niet alleen in de kosten voor de aanleg maar ook in de kosten voor het onderhoud.

De kosten van de inrichting zijn afhankelijk van de gewenste voorzieningen. Voor een speelbos waarbij vooral de natuur het spel vormt, hoeven weinig kosten gemaakt te worden voor de aanschaf van speeltoestellen. Voor een speelbos met veel speeltoestellen geldt het omgekeerde. Ook andere voorzieningen zoals picknicktafels, prullenbakken, bordjes en hekjes kosten geld en moeten worden begroot. De aanleg- en inrichtingskosten van de speelbossen van Staatsbosbeheer variëren van €25.000 tot €150.000.

Een speelbos hoeft niet duurder te zijn dan een gewone speeltuin.

Een voorbeeld van de kosten van een speelbos, op basis van de begroting voor het Lions-speelbos in Klundert (5,5 hectare).

Object	Kosten in euro's
Aanleg parking fietsen en honden	1.000
Afrastering	2.500
Fort	3.500
Kliederpoel	2.500
Molsgang	1.000
3 speeltoestellen	10.000
Klein materiaal (picknickbank, fietsenrek, klaphekjes)	5.000
Bebording	5.000
Overig (inhuur materiaal)	3.500
Uren	10.000
Totaal van materiaal, grondverzet en uren	44.000 Ex btw

De aanlegkosten bij het Lions-speelbos in Klundert zijn minder dan 1 euro per m². Ter vergelijking; voor een 'gewone' speeltuin zijn aanlegkosten van 100 euro per m² niet ongevoel.

Kosten van beheer en onderhoud

Nadat een speelbos eenmaal is aangelegd, is het belangrijk de natuur en de speelvoorzieningen goed te onderhouden. Het is verstandig om meteen bij de aanleg van een speelbos ook de kosten van het beheer voor de komende jaren mee te begroten. Voor de speeltoestellen is het gebruikelijk om deze in tien jaar af te schrijven. Dit betekent dus een

Soorten werk van beheer

- maaien
- snoeien
- sloten baggeren
- afval opruimen en wegbrengen
- surveilleren
- plaatsen en weghalen van toestellen, picknicktafels, prullenbakken, verwijsbordjes
- controleren en onderhouden van speelvoorzieningen
- bijhouden logboek
- overleg met inwoners en andere gebruikersgroepen
- onderhouden van parkeerplaats en paden
- plannen van het onderhoud

jaarlijkse afschrijving van 10% van de aankoopprijs. Voor beheer en onderhoud van het terrein kan 7% van de kosten van aankoop en aanleg een richtlijn zijn. Daarnaast moet rekening worden gehouden met de kosten als gevolg van vandalisme. Beheer en onderhoud kan de beheerder zelf uitvoeren, maar hij kan het ook laten uitvoeren door een andere organisatie.

Het spel met de knikkers (2)

Staatsbosbeheer heeft veel speelbossen aangelegd. Voor die bossen geldt dat zij de belangrijkste financierder is. Soms betalen gemeenten, recreatieschappen of nationale parken een deel. In de toekomst zoekt Staatsbosbeheer instanties die zelf de financiering van een speelbos op een Staatsbosbeheerterrein op zich willen nemen. Gemeenten lijken daarvoor een geschikte partner. Maar gemeenten kunnen natuurlijk ook op hun eigen terreinen zelf een speelbos realiseren.

Slimme constructies

De kosten voor de aanleg en het onderhoud kunnen soms omlaag worden gebracht door slimme constructies. Zo komen leerlingen van het Voortgezet Speciaal Onderwijs elke maandagochtend naar de Woeste Weide van de gemeente Sliedrecht om te helpen met klussen als maaien en schilderen. In speelbos De Balij in Zoetermeer is er een samenwerkingsverband met de nabijgelegen kinderboerderij. De beheerder van de kinderboerderij houdt een oogje in het zeil en mensen

met een taakstraf helpen met het opruimen van rommel. Misschien is een boer in de omgeving bereid als 'groene dienst' het speelbos regelmatig te maaien of ander werk uit te voeren.

'Dit is veel leuker dan achter de geraniums zitten.'

Vrijwilliger en opzichter bij
Speelbos de Woeste Weide

Speelbossen

Staatsbosbeheer heeft vanaf 1998 veertien speelbossen en vijf beleefpaden aangelegd. Ook andere organisaties leggen speelbossen en beleefpaden aan. Een overzicht van nu bekende speelbossen.

De met een * gemarkeerde bossen zijn door Staatsbosbeheer aangelegd.

Friesland

Speelbos Drents-Friese Wold
Drents-Friese Wold,
Appelscha *

Overijssel

Speelpad
Speelbos / speelpad
Staphorst *
Sallandse Heuvelrug *

Groningen

Blôde Fuottenpaad (beleefpad)
Opende,
Westerkwartier *
Beleefpad Abel Tasman
Lutjegast *
Natuurpark de Noorderriet
Kommerzijl
Scharlakenbos
Haren

Gelderland

Natuurspeeluitwaard Bakenhof
Gelderse Poort,
Arnhem *
Flierbeekpark
Lichtenvoorde
Speelbos Horsterpark
Duiven, Westervoort

Flevoland

De Zevensprong
Speelbos De Ruimte
Zeewolde *
Zeewolde

Utrecht

-

Drenthe
Speelbos Emmerdennen
Emmen *
Lorke Speelbos
Gieten / Borger *
Houten pad van Theodoor
Orvelte *
Buinerhornster wandelbos
Nieuw-Buinen

De ervaring is dat het werken met 'gewone' vrijwilligers soms lastig is. Door het grote verloop onder vrijwilligers moet de beheerder steeds opnieuw mensen inwerken. Een oplossing kan het aanstellen van een vrijwilligerscoördinator zijn, die het vrijwilligerswerk organiseert.

Sponsors zoeken

Een andere manier van financiering is sponsoring. Sponsoring kan in geld maar ook in natura. Zo heeft een wegenbouwer de parkeerplaats, wegen en paden van het Lions-speelbos Klundert aangelegd. Voor bedrijven, instellingen en verenigingen kan het interessant zijn hun naam te verbinden aan het speelbos. Sponsors denken vanuit zakelijk oogpunt over sponsoring na, het zorgt voor publiciteit en kan de omzet eventueel vergroten. Maar bedrijven voelen zich ook vaak maatschappelijk betrokken. Door sponsoring kunnen ze iets doen voor hun omgeving.

- *Maak afspraken met de sponsor.*
- *Welke tegenprestatie mag de sponsor verwachten? Publiciteit, wat nog meer?*
- *Is het bedrag vrij te besteden of is het gekoppeld aan een voorziening?*
- *Wordt de naam van de sponsor gekoppeld aan de naam van het bos?*

Spelbegeleiding

Het aanleggen van een speelbos is een inspirerende onderneming. U kunt daarvoor samenwerking zoeken met natuurorganisaties, recreatieschappen, gemeenten en bezoekerscentra voor natuur- en milieueducatie maar ook met particuliere grondeigenaren. Voor advies, hulp en ideeën kunt u onder andere terecht bij de volgende organisaties:

Staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer is een natuurorganisatie die zich inzet voor de belangen van de natuur. Staatsbosbeheer wil op eigen terrein de aanleg van meer speelbossen mogelijk maken door samen te werken met anderen.

www.staatsbosbeheer.nl

Childfriendly Cities

Het netwerk Kindvriendelijke steden is een initiatief van de Vereniging Nederlandse Gemeenten en Jantje Beton en heeft als doel gemeenten leefbaarder en kindvriendelijker te maken.

www.jantjebeton.nl

www.childfriendlycities.nl

Stichting Oase

Stichting Oase zet zich in voor meer natuurrijke tuinen en parken. Met het initiatief Springzaad werken zij aan meer ruimte voor natuur en kinderen bij scholen en buitenschoolse opvang.

www.stichtingoase.nl

Noord-Holland

Speelbos / duinspeelplaats Zandspoor	Schoolse Duinen *
Speelbos Purmerbos	Purmerbos *
Avontuurlijk Bosspeelpark Eendrachtspark	Amsterdam
Spinnenbos	Recreatiegebied
	Spaarnwoude
Speelterrein De Fruittuinen	Andijk
Speelbos (in aanleg)	Uithoorn

Zuid-Holland

Speelbos De Balij	De Balij, Zoetermeer *
Natuurspeelplaats Robin Hood	Haagse Bos, Den Haag *
Natuurspeeltuin Varsseveld	Leerdam
Natuurspeeltuin De Speeldernis	Rotterdam
Natuurspeelplaats Steinse Groen	Gouda
Ruijge Plaat	Hoogvliet
De Woeste Weide	Stadspark, Sliedrecht
Speelbos Kooisteebos	Hellevoetsluis
Speelbos De Hollandsche Biesbosch	Dordrecht
Speelbos (naast Kleine Duiker)	Barendrecht

Zeeland

-

Noord-Brabant

Speelbos Chaam	Chaamse bossen *
Speelbos Boeverijen	Mastbos, Breda *
Lions-Speelbos Klundert	De Beemden, Klundert*
Speelbos De Heksenberg	Dorst *
Ecologische wijk Meetegeupel	Oss
Groene Klauterwoud	Oisterwijk
Speelbos De Leijhoeve	Rijsbergen

Limburg

Speelbos Meinweg	De Meinweg, Herkenbosch *
Natuurspeelbos	Tegelen

Alles over spelen

Op deze website geven Consument en Veiligheid en de NUSO informatie over speeltoestellen en speelgelegenheden. De website geeft antwoord op vragen zoals: Aan welke veiligheidseisen moeten speeltoestellen voldoen? Welke wetten zijn van toepassing? Welke instanties mogen keuringen uitvoeren?

www.allesoverspelen.nl

